

գլխատման. (այս ժամանակներ բացի Սուլթանաց, Մեծ Վեզիրն, Եկեղեցիներու Գլխաւորն եւ Գափթան փաշան եւս ո եւ է անձի գլխատման հրաման տալու արտօնութիւն ունէին):

Թերսանէ Էփին, որ արգարաւէր անձ մ'է եղեր եւ Գեորգայ աթփանքը գնահատող բարեկամ, գոյժն իմանալուն պէս՝ խփոյն տեղէն կը ցատակ եւ անկոշիկ կը վազէ Կ'երթայ, եւ նորա գահինը գանելով՝ խափա կը պատուիրէ, որ չգլխատէ Գեորգ, ապա թէ ոչ իւր գլուխն ալ կը կորուսանէ, եւ անտի Գափթան փաշային գիմելով՝ կ'ըսէ "Տեր իմ, թե՛ Գեորգ գլխատուի, Տերութիւնը մեծ կորուստ մ'ըրած պիտի ըլլայ իրմով, ժամն զի անոր նման ճարտարագէտ, արուեստագոր նաւայարգար չկայ այլ եւս", եւ հազիւ կը յաջողէ համոզել զինք, որ գլխատման համար տուած հրամանն ես առնու եւ վերստին հաստատեմ Գեորգ իւր պաշտօնին մէջ: Այս բնիւով կամ տանելով Փրոնկն ալ կը փոխէի կ'երթայ Կ. Պոլսէն:

Աւետարեքը՝ Գեորգ կանխելով իւր առնն, եղելութենէ զեռ անտեղեկ անջնաց կ'աւետան թէ "Գեորգ զերծու սալոյց մահուանէ":

Գեորգ այս միջոցին իւր որդին Գաւուստն հետն ունենալով եւ իւր սովորական երկուգլուխ մակոյնի մանելով՝ Թերսանէին առջեւէն դէպ ի խառքիւզ կ'աղբւնորի, եւ Միւհէնտիսիանէին Գոլիզերեայ հրապարակին առջեւ գլուխուած՝ Հարման պաշէն անուն տեղւոյն մօտեւալով՝ ցամաք կ'իլլէ իւր որդւոյն հետ. նոյն ժամուռն Սուլթան Սէլիմ Գ. ալ իւր սովորաբար նստած եօթնգլուխով սուլթանական նաւով՝ յիշեալ տեղւոյս կը մերձենայ, Միւհէնտիսիանէ երթալու համար, (այն ժամանակներ թէ՛ Սուլթանն Սէլիմ Գ.՝ Տիմուգիրն Միւհէնտիսիանէին, եւ թէ՛ իւր յաջորդը պարգեւաբար կ'այցելէին Միւհէնտիսիանէին). Գեորգ եւ Գաւուստ իսկոյն վազելով Սուլթանին նաւած գլուխը կը բռնեն, եւ անոր թեւէն մանելով՝ ցամաք կը հանեն զինքը, որ հետաքրքրուելով կը հարցնէ Գեորգայ, այնպէս ցերեկ ժամանակ Թերսանէին կանուխ մեկնելուն պատճառը, Գեորգ որդւոյն հետ Սուլթանին ոտքն իյնալով՝ կը պատմէ համառօտաբար եւ յուզեալ սրտիւ՝ գլխէն անցած անցքը, Սուլթանն զոտնուելով սոյն եղելութենէն "էյս կը պատուիրեմ Գափթան փաշային զուն անհոգ եղիր", կ'ըսէ, եւ կը հրամայէ իւր հետեւորդաց պարգեւներ տալ անոնց. հօրն եւ որդւոյն գոգելով՝ "առւպիյն" կոչուած ակիներով կը լեցուին:

Գեորգ եւ որդին տուն ժամանելով՝ մեծ հրճուածք եւ խրախճանք, եւ անպատում ու բախութիւնք տեղի կ'ունենան: Սուլթանին նուիրած ուղիներն ամբողջովին աղքատաց արուելէն ետքը՝ Գեորգ իւր կողմանէն ալ շատ ստակ բաշխեց աղքատաց, եւս:

Նախկին Սուլթանը յաճախակի կ'այցելէին ի Թերսանէն եւ շինուած նաւերն աչքէ կ'անցընէին, մարթ եօթն եւ մերթ տասն զուգովի սուլթանական նաւով, որ Թերսանէին Գոլիզեր մերձեցալուն պէս՝ նաւայարգարապետը՝ Գեորգ կամ Գաւուստ, պաշտան ունէին հոն ներկայ գտնուելով՝ նաւուն խնդր բռնելու եւ Սուլթանին թեւէ մանելով՝ ցամաք առաջնորդելու, այնուհետեւ նաւատորմին յարաբանանկատա մամը՝ Սուլթանին կողմանէ ազդեալ հարցմանց կը պատասխանէին, եւ շատ անգամ ալ արդունի քէտշէն՝ իւր ներկայութեան կոչուելով՝ մանրամասնութիւններ կու տային յայտմ մասին Սուլթանին:

Սուլթան Սէլիմ Գ. խառքիւզի երկրաւորաբանին հիմնագիրն՝ անգամ մը նաւատորմին փութով յարգարուսն ու կահուստով փափաքած եւ հարմայած ըլլալով՝ Գեորգ քան ի գործ կը դնէ՝ որդեալ ժամանակին յառաջ՝ Սուլթանին փափաքը գոհացընելու եւ կը յաջողի. Սուլթան Սէլիմ տեսնելով այնպէս սուղ ժամանակի մէջ՝ Գեորգայ ցուցած ճարտարութիւնն ու գործունէութիւնը, գոհ օրտիս սա խօսքերը կ'աղղէ անոր, "երջանիկ լնի Գեորգ, եւ ցաւ ու վշտ մի կրնի" (Գերխաւտար Գեորգ, տերաւ եւ էլեմ կէօրմէ.) զրամական պարգեւներ նուիրելով:



ՈՐԻՆՈԳՐԱԿԻԱ (Heliographie)

Անգղիա-Ցրանսլալ պատերազմին լոյց մէջ շատ յաճախ Արեւաբութեան (Heliographie) վրայ կը խառուի կարծես ամենայն ոք հասկըցած ըլլար անոր ինչ ըլլալը: Յերակառուութեան՝ մանագիտաց փորձիկ շրջանակ մը միայն այս տեսաբանական հեռագրին վրայ գաղափար ունի: Հետեւաբար կարծեմք օգտակար եւ շահաբերական ըլլալու է արեւաբութեան գոնէ գլխաւոր մանրամասնութիւնքն եւ կէտերը պարզելը: Արեւագրութիւնն ամենապարզ, աճան, եւ միակ ապահով եղանակն ու միջոցն է, զոր պաշարեալ բանակ մը կրնայ փորձանել՝

զինքն ազատելու եկող բանակին հետ կապուելու համար, նրկու բանակներն ալ՝ երեք գաւազաններէ կամ զլանիկներէ կազմեալ եռոտանի մը կը շինեն եւ վրան որ եւ հայելի մը կը կանգնեն: Այս հայեցելներն այնպէս պէտք են դրուիլ՝ որ փոխադարձաբար արեգական քանի մը ճառագայթ արձակեն իրարու. սակէ ետքն իրաքանիւր կազմածին տղջեւ զինուոր մը կը դրուի որ նշանները կու տայ, եւ պաշտօն սկալ մը՝ որ հեռագրէտ մ'ունի ձեռքը՝ նշանատու զինուորը կրնայ լուսոյ հոսանքն ամբողջիկ եւ խափանել՝ իւր գլխարկով կամ սաղաւարտով հայելին ծածկելով կամ բանալով: Ա նշանակել ուզած ատենն՝ լուսոյ հոսանքն անգամ մը կը խափանէ, երկու անգամ կը խափանէ՝ երբ ք նշանակել ուզէ, երեք անգամ՝ երբ է եւ այսպէս շարունակաբար, կ'ենթադրուի իւրաքանիւր բառէն վերջը փոքրիկ դադար մ'առնելով: Այս է ամբողջ մեկնութիւնը:

Բնական է որ Արեւագրութիւնն անպործածելի է եթէ երկինքն ամպամած է, կամ անձրեւ գայ, կամ — զոր նոյն իսկ զլու մը գտած չեղողը կրնայ կուհչել — գիշեր տառն: Այս առաջին անպատահութիւնն է. երկրորդն ան է՝ որ այս կերպը շատ երկարատեւ է: Անգղիներէն իւր միաժանի բառերու մեծ պաշարով եւ համառօտութեանց մեծ բազմութեամբը միւս բոլոր ինքուստիւն աւելի այս մասին գիւրութիւն կը վայելէ: Արեւագրութիւնը սակայն այն առաւելութիւնն ալ ունի, որ կարելի է ժամերով գործածել զայն առանց թշնամին՝ որ կրնայ երկու բանակաց մը տեղը գտնուիլ՝ տակննալու կամ նաեւ կուհչելու թէ գրեցուց հետ կապակցութիւն մ'ունի պաշարեալը: Ստոյգ է՝ թշնամիներն ալ կրնան նոյն միջոցը գործածել, պաշարելոյն եւ օգնութեան եկող զօրաց մէջ բանակցութեանց կամ գաղտնեաց տեղեկանալու դիտաւորութեամբ. սակայն ստոր առջեւն ալ կրնայ առնուիլ՝ այսուրեքն ուրիշ բանալի մը հնարելով: Կարելի է նաեւ հասարակ հեռագրին այսուրեքն գործածել: Արեւագրութեամբ ամենամեծ եւ ամենէն երկայն հեռագիրն ըրած ըլլալու փառքն՝ ցայսօր Լորդ Ռոսելլային կը պատկանի: 1880ին Աքիւնիստանի պատերազմին մէջ՝ երբ Կանգահարի Եփրէն պաշարեալ բանակ մ'ազատելու կը փութար, Ռոստոփ բարձանց վրայ՝ պաշարելոյն մէջ 75 քիլոմետր հեռուէն՝ չորս ժամու միջոցին մէջ՝ կրցաւ 207 բառէ բաղկացեալ հեռագիր մը պաշարեալներէն ընդունիլ: Արեւագրու-

թիւնը կարելի է գործածել երբ նաեւ երկու բանակաց մէջ մեծամեծ եւ բարձրագագած լեռներ գտնուին. հեռադուրթիւնը կրնայ մինչեւ 200 քիլոմետրի հասնիլ. սակայն սպահով նշաններն 80—100 քիլոմետրի վրայ է միայն:



ՅԵՐԵՐԱՅԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԵՏՈՐԱԿԱՆ ԹԻՒՆԷ

4. 1900 ԼՆԻՍՏԱՆԻ ՍՐՈՑՈՑԻ Ազգային հիւանդանոցի: Տոմար, գանազան գրուելիք, փոնակազգական տեղեկութիւններ: 4. Գոլիս, տպ. ՏԵՐ-Մինասան 1899 8^ր էջք 364-26: Գինն է՝ 8 ռ.:
- 5-7. ZIMMERER H., Höhermessungen. (S.-A. aus Roman Oberhummert und H. Zimmerer, „Durch Syrien und Klein-Asien.“) Berlin 1899, Մեծ 8^ր pp. 4 (p. 299—302.), տպ. ՏԵՐ-Մինասան 1899 8^ր էջք 364-26: Գինն է՝ 8 ռ.:
8. SIMOND C., l'Arménie russe. — LECLERCQ JULES, L'Ararat. Paris 1898, 8^ր pp. 32. (Bibliothèque illustrée des Voyages autour du monde. 1898, Nr. 53.) Գինն է՝ 15 անգղ.:
- 9-11. GELZER H., Sextus Julius Africanus und die Byzantinische Chronographie. II Theil, 2. Abtheilung. Nachtrage. Leipzig 1898. 8^ր pp. 429—500. GELZER H. Die Genesis der Byzantinischen Themenverfassung. Leipzig 1899. Gr. 8^ր 134, 1 Karte (Abhandl. d. phil.-hist. Classe d. Kgl. Sächs. Gesell. d. Wiss.
12. Ն. ՊԵՐՊԵՐՈՒՆՆԻ — Ժողովրդական տարկոց (պատկերազարդ) 1900 նասնը թուականին Վրիտանի: Է Տարի. 4. Գոլիս, տպ. Ն. ՊԵՐՊԵՐՈՒՆՆԻ: Էջ 376. Գին 7 ռ.:
13. W. BELCK und C. F. LEHMANN, Zweiter Vorbericht über eine Forschungsreise in Armenien: Sitzungsbd. d. Kgl. Preussischen Akad. d. Wiss. zu Berlin, XXXVII (1899), p. 745-9. S.-A. 8^ր pp. 5.
14. Ն. ՊԵՐՊԵՐՈՒՆՆԻ. — Դաւալ: Թիֆլիս, տպ. Գ. Մարտիրոսեանց. 1899. Էջ 76. Գին՝ 30 անգղ.:
15. Le Baron de BAYE, Au sud de la Chaîne du Caucase, souvenirs d'une mission: extrait de la „Revue de Géographie“ (livraison d'Avril et Mai.) Paris 1899, 8^ր pp. 57. ill. 46.
16. TIKKANEN J. J. Tre armeniska miniatyrhandskrifter. (Finsk Museum, 1898, Nr. 9-12, pp. 65-91.; Helsingfors 1893.

4. 1900 ԸՆԴՐՈՒՄՈՒ Օր-ԳՅՈՒ ՆԵՐՅԻՆ ԷՆՆԱՆԵՆԻ: Տոմար, շուշուկ թիֆլիս, ինքուստի տեղեկութիւններ: Ազգային հիւանդանոցի ընդարձակ օրացույցն այս անգամ նոր ձեւի տակ եւ ընդարձակ ծաւալով երեւանէ փոքր զայլ խմբագրութեամբ ծանօթ գրադարին Հրանդ Աւետարեանի: Բայց ի բուն Տոմարէն՝ կը գտնենք ընդարձակ բաժնի մը՝ «Չանազան գիտելիքներ», որոնց ուրիշը՝ «Եկեղեցական, դպրոցական, բարեգործական, գրական, գիտական եւ արուեստագիտական թուականներ, կամ օրագրական տեղեկութիւններ